

Sengers, Erik (2016), *Roomsch socioloog – Sociale bisschop Johannes Aengenent als ideoloog en bestuurder van de katholieke sociale beweging 1873 – 1935*. Hilversum: Verloren, pp. 291, ISBN 97887045746, € 29,-.

Deze (tweedel!) dissertatie van Sengers handelt met name over de katholieke sociale beweging en de katholieke sociologie zoals die door Johannes Aengenent werd gedoceed en bekendheid kreeg met zijn handboek *Leerboek Sociologie* (soms ook uitgegeven onder de titel *Handboek der Sociologie*) dat verscheen in 1909 en (minstens) zeven herdrukken beleefde. Het is tevens een biografie van deze arbeiderszoon die een bekend en invloedrijk voorman van de katholieke arbeidersbeweging werd, en later bisschop van Haarlem (1928-1935). Hij was dus maar kort bisschop, en heeft niet echt een stempel gedrukt op het bisdom. Zijn invloed als sociaal denker en organisator is veel groter geweest.

De sociale filosofie (zijn sociologie, ook al zouden wij dat zo niet meer noemen) was een uitwerking van het katholieke denken zoals dat vooral in Duitsland ontwikkeld was door onder andere Heinrich Pesch. Deze visie op wat toen heette “*de sociale quaestie*” probeerde een balans te vinden tussen het *laissez-faire* liberalisme en socialisme/communisme dat alle macht aan de staat wilde geven, door enerzijds via wetten en sociale organisaties het ongebreidelde liberale individualisme in te tomen, en anderzijds via het beginsel van subsidiariteit de macht van de staat te beperken. Dit beginsel van subsidiariteit, wat inhoudt dat een hogere overheid niet datgene moet doen waartoe een lagere instantie in staat is, is lang de hoeksteen geweest van de katholieke sociale leer zoals verkondigd in de sociale encyclieken *Rerum Novarum* (1905) en *Quadragesimo Anno* (1931). Het kwam grotendeels overeen met het protestantse denken over de *souvereiniteit in eigen kring*. Aengenent heeft deze ideeën verbreid via zijn geschriften vooral via zijn *Leerboek Sociologie* (1909) dat veel gebruikt werd op de grootseminaries en zo het denken van vele generaties priesters heeft beïnvloed. Aengenent schreef dit handboek toen hij docent was op het grootseminarie Warmond. Het boek beleefde minstens zeven drukken (ik raadpleegde de zevende druk, bewerkt door zijn opvolger op het grootseminarie in Warmond, P. Heskes). Of er tussen de eerste en de laatste(?) druk verschillen zijn weet ik niet en Sengers maakt dat ook niet duidelijk.

Terecht wijst Sengers erop dat de tegenstelling tussen normatieve en empirische sociologie niet absoluut is maar eerder vloeiend, en dat de huidige sociologie er goed aan zou doen zich te ontwikkelen tot een publieke sociologie. Ik vind het wel een tekort dat Sengers niet de *empirische* kritiek op het denken van Aengenent bespreekt. Immers dit *corporatistisch* denken dreigt door zijn nadruk op de eenheid en samenwerking der sociale klassen hun inherente tegenstellingen te verdoezelen. Dat werd zichtbaar toen in Portugal onder Salazar dit ideaalbeeld in de politiek werd verwerkelijk. Het leidde daar tot een dictatuur. De sociale werkelijkheid past niet in het model van Aengenent. Hetzelfde probleem is te zien in het functionalisme dat lang toonaangevend was in de

moderne sociologie. Ook daar kwamen de maatschappelijke tegenstellingen niet in het vizier, omdat men enkel oog had voor de functionele eenheid.

Naast docent was Aengenent ook sterk betrokken bij de katholieke organisaties. In de strijd tussen vakorganisaties en standsorganisaties speelde hij een beslissende rol, hoewel hij in de beslissing der bisschoppen niet zijn eigen overtuiging volgde! De bisschoppen opteerden voor een vak- en een standsorganisatie, terwijl A. (met Aalberse en anderen van de "Leidse school") koos voor een brede vakbeweging.

Ook als bisschop was Aengenent een sterk voorstander van de katholieke sociale actie, en bevorderde hij die op allerlei terreinen. Bisschoppen waren in die tijd toch vooral sociale leiders, niet de geestelijke leiders. Bij Aengenent is daar overigens niet zoveel van te merken. Hij was een vroom katholiek, maar geen groot inspirator. Over de korte periode dat hij bisschop was, was kennelijk niet veel te melden, Sengers volstaat met een opsomming van allerlei bezoeken (183-196). Het overzicht van de wijdingen verricht door Aengenent is merkwaardig. Sengers geeft geen toelichting, maar de cijfers suggereren dat er tussen lagere wijdingen en subdiaconaat een relatief groot verloop was.

Ik heb dit boek met plezier gelezen. Het is zeer informatief en prettig leesbaar en een belangrijke bijdrage aan de geschiedenis van de sociologie en van de ontwikkeling van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland. Wat mij wel opviel is de grote vanzelfsprekendheid waarmee Aengenent zijn sociale leer verkondigt. Er is geen spoor van twijfel, en je moet hem niet tegenspreken! Is dat typisch voor het groeiende zelfbewustzijn van de katholieken van die tijd? Ook als het gaat over thema's die in zijn tijd volop in discussie waren, zoals de positie van de vrouw, is er geen enkele schijn van onzekerheid! De katholieke leer was kennelijk glashelder.

Jan Sloot
(Tilburg)